

MAGYAR GERONTOLÓGIA

16. ÉVFOLYAM 43. SZÁM (2024)

On-line verzió: ISSN 2062-3690

[www.https://ojs.lib.unideb.hu/gerontologia](https://ojs.lib.unideb.hu/gerontologia)

-RECENZIO-

Egy láthatatlan történetről

Tóth Dalma

doktorjelölt, Humán Tudományok Doktori Iskola Szociológia és Társadalompolitika Doktori Program

 ORCID: 0000-0003-4554-5998

Kulcsszavak: demencia; demens gondozás; gerontológia; életrajzi írás

Szűcs Teri (2024). Visszatért hozzám az emlékezet. Magvető Kiadó

Mindenki életében vannak olyan láthatatlan folyamatok és események, amelyeket oly könnyedén szemlél a külvilág, hogy még csak tabunak sem nevezhetjük a hozzájuk fűződő egyéni problémákat és a társadalom működéséhez kapcsolódó deficitet. Ilyen láthatatlan fátyol borítja be a demenciával küzdők és családjuk életét is. Ma már tudjuk, hogy a demencia egy olyan állapot, amely a leépülés során lépcsőfokonként menetelve vezeti a gondozót és a gondozottat egy számukra ismeretlen világ felé. Szűcs Teri ezt az ismeretlen világot mutatja be a *Visszatért hozzám az emlékezet: Demencia és Óperencia* című kötetében.

A mű rendkívül megindító, drámai felütéssel kezdődik, amelyről azonnal lerí: irodalmi értéke vitathatatlan. A halálról való gondolkodás mint a történet kezdete akár hatásvadász írói fogásnak is tűnhet. Mintha keringőre kéré fel az olvasót, miközben óva is inti, hiszen a saját valósága a többen végzet brutalitásával ér fel. A történet, amely a napló műfajában íródott,

már a kezdetektől lebilincselő. Az egyes fejezetek címei jelölik azokat a periódusokat, amelyekben a feljegyzések készülhettek. Az idő ugyanakkor újra is értelmeződik. Attól függetlenül, hogy épp melyik időszak részletei tárulnak elénk meztelen őszinteséggel, a demencia időtlen síkja elragad: a lét apró eseményei, feldolgozási dimenziói és érzéklei kicsi mozzanatokban döbbsentenek rá arra, hogy miben is áll az emberi élet. Túl egyszerű lenne azt gondolni, hogy megszületünk, élünk úgy, ahogyan, majd meghalunk. Az utolsó időszak a kognitív hanyatlástól átítatva új olvasatokat mutat meg, amely jó leckeként szolgál a néha még emlékező egyénnek, illetve az őt kísérő gondozónak is. Szűcs Teri megmutatja azt a fajta újraértelmezett kapcsolatot, amely a gondozás során valamennyi hozzátartozóra vár. Kiviláglik a sorok közül az a paradoxon, amely a saját szülőnk szülőjévé válását gyászolja meg. A gyermeki reakciókra adott utólag helytelennek érzett válaszok lelkiismerete folytonos önreflexióra sarkallja a gondozót, s ez egy a sok tabu közül ebben a témában, amelyeket az író kész kendőzetlenül az asztalra tenni elénk.

Az írás több szinten válik érdekessé mind a gerontológia mint tudomány, mind a szépirodalom szempontjából. A gondozó a 'rossz zsaru' szerepét idéző módon kimondja azokat a lelkiismereti viszonyulásokat, amelyek folytonos ráismerést írnak le a gondozó részéről a gondozott felé. Amikor azt mondják, hogy idős korunkban egyre inkább olyanok leszünk, mint a gyerekek, nem biztos, hogy mindenki ugyanazt érti alatta. Miért is értené? A mű egyik legjelentősebb értéke, hogy megmutatja az egyéniséget, illetve azt, hogy egy betegség következményei mennyire sokféleképpen hatnak a mindennapokban az adott emberre és környezetére. Néha az az érzésünk támad, mintha egy teljesen egyértelmű magyarázatba folyna bele az író, amely tulajdonképpen nem is annyira egyértelmű. Ilyen például a színek jelentése, valamint a rutinok kialakítása. Ugyanakkor a naplórészletekben szó esik olyan tartalmakról is, amelyek igencsak zavarba ejtők. Ezek az esetek többnyire jól felépített kontextusban jelennek meg, ami az író felkészültségére utal. A tetőponton mutatja be a spirális események lényegét – ekkor kerül sor lelkének mérlegre tételére.

A műben megmutatkozik egy olyan szál, amely mérhetetlenül értékes tartalmat hordoz magában. Mint ahogyan az később kiderül, a gondozott édesanya a Holokauszt túlélőjeként megtépzott emlékezete ellenére is a felszínre hozza személyisége részévé vált emlékeit betegsége előrehaladtával. Ez a helyzet párhuzamos azzal a hátborzongatóan alázatos attitűddel is, amely a gondozott édesanyával a '*vállalom*' gépies választ adja képzeletbeli főbenjáró bűneire. Az alábbi idézet jól leírja a beszédben felszínesen megjelenő ösztönös megnyilvánulásokat, amelyeket a szerző a "huzalozás" megértésének örök rejtélyeként emleget:

„Az egyetlen magyar szó, amit ismétlget: vállalom. Nem tudja, miért teszi, de vállalja. Ha a nyolc másodperces rövid távú memóriájával el is felejtí az éppen aktuális megszégyenülését, a mélységes, magával szembeni csalódottság mégis egyre gyűlik benne. És a szorongás.”

Ez az egyszerű szó — *vállalom* — jól leírja a betegséget körül lengő hangulatot. Van benne valami szörnyű, valami ősi alázat, s talán a megalázottság különböző olvasatai is fellelhetők benne. Irodalmi szempontból talán Kertész Imre műveiben a „természetesen” szó használatához lehetne hasonlítani, amelynek zsenialitása ugyancsak abban rejlik, hogy a jelenség leírásán túl nem tesz mást, mint kendőzetlenül mutatja be a kontextust annak neutrális affektív dimenziójában. Az olvasónak nincs szüksége az ördögi részletek végtelenségig való ismétlgetésére. A tapasztalataink, a múltunk, és éppen az emlékezetünk az, amelyeket segítségül hívunk egy ilyen tartalom interpretálásakor. Emlékezetünket használva értjük meg igazán a helyzet súlyát, mely a későbbiekben olyan csúnyán cserben hagy bennünket. Ezen szál kibontásakor érdemes megemlíteni egy fontos kérdést, amelyet Clifford Geertz fogalmazott meg. Geertz elmélete alapján az egyén identitása konzisztens, ami annyit tesz, hogy — egy híres példával élve — ha ránéz egy gyermekkori képére az illető, azt tudja mondani: ez én vagyok! A demencia mint betegség bemutatása Szűcs Teri művében ebből a szempontból értékes, mivel pontosan azt a sajátosságát írja le a demens személynek, amely az emlékezet foltjait értelmezi újra az identitás szempontjából. Mikor lehet önazonos az ember? Mitől függ az identitásunk, s mi az alapja? Láthatóan minél többet elveszítünk belőle, annál inkább karaktervesztett állapotba kerülünk. Vajon azok az emlékmorzsák, amelyek többnyire a környezetnek adnak nagyobb impulzust, nem azt idézik elő, hogy egy ember emléke minél tovább éljen?

A gondozói és gondozotti lét megismeréséhez vezető göröngyös utat számos aspektusból mutatja be a szerző, mégis a kiszolgáltatottság állapota az, amely a köztudatban is benne van, s mégsem ismerjük annak mélységeit. Szűcs Teri kitér arra, hogy számtalanszor érezheti magát az ember becsapottnak, a(z egészségügyi ellátó)rendszer rigidsége semmivé őrli az embert ebben a helyzetben. A diagnózis felállításának (vagy annak hiányának) következményeit élethelyzetekbe ülteti át, akárcsak egy érvelést a méltó bánásmódért való harcban. Jól bemutatja a mentális műveletek leépülésének stádiumait, azon belül is a repetitív képességet a tartalom kognitív percepciója nélkül. Ezek mint tények jelennek meg a legtöbb demenciával foglalkozó műben, de kinek lenne bátorsága bemutatni azt, hogy a remény napról napra feléled, majd tiszavirágként tűnik el? Az interakció szépsége történetfoszlányokban ezt a melankóliát ellensúlyozza, amikor a közösen megélt félelem, szorongás, szeretet és meghittség

érzelmileg megterhelő elegye köszön vissza azokból a kellemetlen és szívszorító személyes szituációkból, amelyek a betegség tüneteinek tudhatók be.

Szűcs Teri művét ajánlom mindazoknak, akik a gondozásról mint időszakos ‘életformáról’ szeretnének többet megtudni. Napjainkban a tudományos szempontú megértés mellett az érzelmi érintettség kifejezését, sőt, annak létezését sajnos nem eléggé hangsúlyozzuk. Itt az idő, hogy a kognitív dimenziót kiegészítse az affektív, hogy egy színesebb világot legyünk képesek észlelni, és mi magunk is egymás elé tárni.

A szerző:

Tóth Dalma

doktorjelölt

Humán Tudományok Doktori Iskola Szociológia és Társadalompolitika Doktori Program

ORCID: 0000-0003-4554-5998

p.toth.dalma8@gmail.com